

BUTLLETÍ del GRUP d'ESTUDIS SITGETANS

Any XXII

Agost del 1998

N.º 86*

Joaquim Sunyer a través d'un quadre i d'un llibre **

Isabel Coll i Mirabent

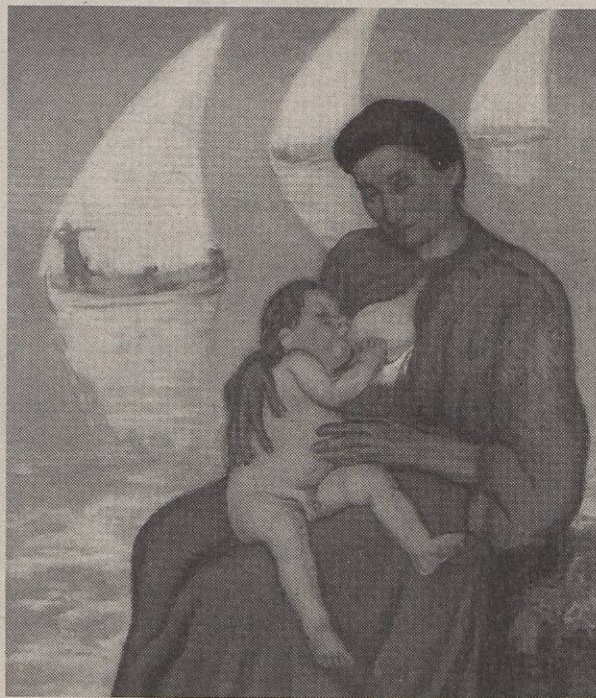
Quan el Consorci del Patrimoni de Sitges i la Vinyet Panyella em van demanar que presentés aquest acte, vaig agafar la idea amb il·lusió, tot i estar convençuda que el que se'm sol·licitava no era una cosa fàcil per a mi. El motiu l'entendreu aviat: parlar del que ha fet algú, és sempre una feina delicada i compromesa. Però ho és més encara quan s'hi adjunten els diferents aspectes que coincideixen avui: parlar d'una monografia d'un pintor sitgetà, de la qual és l'autora una escriptora del mateix poble -amb qui a més has fet els estudis universitaris-, i ho has d'exposar enmig d'un espai i d'un públic que representen la més clara essència del sitgetanisme. Certament no ho tinc fàcil. Però intentaré sortir-me'n el millor possible.

EL PINTOR

Com és costum en qualsevol presentació d'una monografia cal que es digui quelcom del personatge al qual s'ha dedicat l'estudi. Aquest fet em va obligar a plantejar-me el que representava per a mi aquest pintor, i què era el que més m'atreia de la seva obra.

Vaig decidir que calia fer una revisió personal del conjunt de l'obra, sense deixar-me influir -en el que fos possible- d'idees externes.

Un dels aspectes que vaig adonar-me que em sorprenia era la seva evolució pictòrica. Com, des de la paleta terrosa i opaca de les seves primeres obres es passava a d'altres molt més riques de gammes, d'acords i matisos, en les quals el pintor esdevenia transparent i prenia noves delicadeses, obres que, a més, estaven amarades per una llum que s'escampa-

* Per equivocació el número anterior del Butlletí portava el número 86. En realitat el número 86 és l'actual i cal corregir l'anterior passant-hi 85.

** Aquest és el text de la presentació, feta al Palau Maricel el dia 27 de juny del 1998, del quadre del mes triat pel Consorci del Patrimoni de Sitges i del llibre "Joaquim Sunyer" escrit per Vinyet Panyella i editat per Columna dins de la col·lecció Gent Nostra

va per tota la tela i impregnava els seus elements. Una solució que possibilitava que els personatges i coses estiguessin situats enmig d'un caient bucòlic el qual transmetia a l'espectador un punt dolç de quietud. En prendre el món com espectacle, entre d'altres possibilitats, Sunyer va voler representar-lo reproduint una visió plena de calma que sembla un moment d'immobilitat abans d'una revolta. Aquesta opció és d'un gran valor, pel fet de permetre que els elements i personatges protagonistes de l'obra es destaquin amb més claredat. Amb la seva capacitat pictòrica, Sunyer aconseguí que els elements que conformaven l'obra no deixessin d'aliar-se a l'harmonia del conjunt, si bé el pintor els uní sense perdre res del seu accent propi, del seu matís individual o del seu pes específic.

Seguint amb la meua anàlisi, m'adonava també com l'artista anava madurant dia a dia en la seva concepció i com, si bé en un primer moment havia estat seguidor de l'impressionisme, havia assimilat noves adquisicions, amb les quals aconseguí evolucionar vers l'harmoniosa tradició grecollatina de formes rítmiques i serenes. Unes formes amb les quals traslladava pictòricament els secrets de la natura a la tela, donant per resultat unes composicions que, per a Catalunya, esdevenien un espectacle nou, una representació que fins aleshores havia estat amagada rere fórmules.

De Sunyer també m'atreia la visió del model. En la seva peculiar manera de transcriure la figura, Sunyer féu grans aportacions. No buscà reproduir l'elegància banal, sinó que cercà donar la realitat de la vida del model. En l'estudi de les obres de Sunyer, ens adonem que allò que dóna qualitat als seus quadres no és pas el nombre de personatges que hi ha en una escena, ni llurs gestos, ni llur banalitat o rusticitat, sinó que el pintor posseeix la qualitat de l'assumpte per ell mateix, per la seva capacitat tècnica i compositiva, qualitats a les quals unia el seu talent per captar la psicologia de cada un dels protagonistes. És igual que Sunyer repeteixi camps, personatges, el panorama infinit d'una plana, si, tot i una possible repetició, l'espectador sempre té la sensació de rebre un alè d'emoció anímica.

Cada element dels que integren una tela de Sunyer és ell mateix, té personalitat pròpia, té el seu propi lloc, amb el seu volum i la seva forma, el seu color i el seu valor. No exorna, no corregeix, no perfecciona una temes que en passar per les seves mans es transformen en la més alta categoria de la bellesa: en obra d'art.

Però entre totes les coses que m'atreien, una sobresortia entre les altres. Em refereixo a aquella que em

feia adonar com l'obra de Sunyer tenia totes les qualitats d'obra perdurable, una consideració que anava lligada a tots els aspectes i a tots els assumptes que ell va pintar. I en aquest concepte de la seva ambició artística, Sunyer coincidia amb l'ambició de Cézanne, *fer de l'impressionisme una cosa sòlida*, com ho era l'art dels museus. La passió que sentim els admiradors de Cézanne per la seva obra, la dificultat que suposa entrar en l'obra de Cézanne - que no pas tothom aconsegueix entendre - no seria la mateixa sense conèixer el seu estudi als museus, i com maldava per anar al Louvre sempre que podia.

Per quin motiu ho feia Cézanne?, pel mateix que tindria Sunyer: atènyer un objectiu clàssic amb mitjans nous. Però ho fa anant més enllà del que farien els clàssics. Agafem com exemple aquesta composició que avui ens presideix, la "Maternitat", en la qual Sunyer demostra com vol captar la vida interior, aquella vida interior que els grecs no havien descobert mai, potser perquè preferien la perfecció dels perfils exteriors.

MATERNITAT (1908)

Tant Sunyer com Cézanne, consideraren que la pintura moderna seria més reeixida com més estigués informada d'aquest desig de perdurabilitat, desig que sorgiria a través de l'estudi dels grans mestres. La visió dels artistes del passat els ensenyaria a compondre, a equilibrar les composicions, els ensenyaria els contrastos cromàtics, els seus valors... Però Cézanne i Sunyer mai no copiaran: a través d'aquelles ensenyances faran unes obres plenament personals. Agafem com exemple la "Maternitat". És una obra realista, certament, però cal fixar-se que Sunyer ha volgut donar-li la dignitat monumental que els mestres del passat havien assignat al tema de la maternitat... i aquesta dignitat l'ha sabut unir al realisme modern.

Aquesta obra recorda la influència de Rafael i de Miquel Àngel sobre Sunyer. I no seria ell l'únic. Renoir va escriure que quan hom tracta el tema de la maternitat és impossible no ser influït per Rafael: *"Cada dona que alleta un infant és una Verge de Rafael"*. Uns records que aquí trobem en la solució monumental dels personatges i en la geometria estricta.

Però amb això no volem dir que Sunyer sigui un pur i exacte realista, un simple inventarista de la realitat, que compti les fulles dels arbres i expliqui fil per randa tot l'espectacle que se'ns presenta. Sunyer és un realista, però també un líric de primer ordre. La

seva tònica és tot un inventari notarial, és una fuga sensual en la qual tot hi és evocat i expressat sense la més petita insistència i amb una estupenda llibertat.

Per explicar que Sunyer va més enllà de la simple realitat, cal ficar-se també en l'obra i mirar l'actitud dels dos personatges. Aquestes dues figures es confonen en una mateixa forma vertical, el cos del nen està completament envoltat pel de la seva mare, cercant una metàfora de seguretat familiar. Únicament un peu surt del contorn, i li serveix per a assenyalar-nos el cistell de pescar, símbol de la vida que espera a l'infant. Aquesta íntima relació mare i fill, és d'un realisme atraient, alhora que és una imatge d'estimació tan natural, hi ha quelcom que ens frapa: l'actitud de la mare.

Aquesta representació, d'un dels moments més feliços que pot sentir una dona, no és aquí al·ludit. De la mateixa manera que en situar l'escena a la platja, Sunyer va voler establir entre la mare, el nen i el seu entorn, el futur que l'espera, un futur que està representat per aquells pescadors amb les barques que es troben al mar. I aquest món de dificultats és el que fa protegir la mare amb força i no la fa somriure.

De la mateixa manera que faria Miquel Àngel quan en les seves escultures es plantejaria la Verge no de forma feliç -com faria Verrochio- riallera, sinó defensant el fill del qual presentia tot el que havia d'esdevenir. Miquel Àngel no presenta la Verge jugant amb el nen, sinó protegint el fill amb totes les forces. I el mateix que fa aquí Sunyer, que no en té prou de protegir el nen amb els braços de la mare, sinó que alhora, amb un vessant plenament expressionista, no s'està d'allargar els dits de les mans per marcar millor l'efecte que pretén.

I aquí es veu un exemple d'aquesta llibertat de Sunyer, quan utilitza l'expressionisme, però, si li interessa, agafa també solucions de l'impressionisme, del qual era fill. Així ho veiem en la manera de fer els reflexos de les veles, de línies horitzontals, igual com ho faria Monet a Argenteuil.

Sunyer penetra al fons de les possibilitats ubèrrimes del paisatge i dels personatges, creant i descobrint la seva terra, amb una coparticipació de les maneres i de l'empremta racial, donant-li el sentit modern de la pintura, una manera de fer que li permet enriquir la pintura catalana. Així com que, en una altre vessant, també l'enriquirà el llibre que Vinyet Panyella ha escrit sobre Sunyer.

EL LLIBRE

No es podia començar millor aquestes exposicions

que homenatjant un dels nostres més preclars mestres: el pintor Joaquim Sunyer. I es fa presentant la "Maternitat", una obra que va ésser adquirida el 25 d'abril de 1911, quatre dies després que un desconegut l'estripés amb un punxó mentre estava exposada a les sales Fayans Català. Com a desgreuge, amb una decisió ràpida, l'ajuntament de Sitges adquirí l'obra per incorporar-la a la pinacoteca municipal.

Ara de nou se li ret homenatge, un homenatge que es completa amb la presentació a Sitges de la monografia que Vinyet Panyella ha dedicat al seu artífex.

Escrivint aquest llibre consagrat a la vida de Joaquim Sunyer, la Vinyet ens ha volgut comunicar la seva viva admiració per l'home i l'artista, i ha tingut la sort de trobar una editorial que ha vist també la necessitat que el treball de la Vinyet fos conegut per tothom. Ens referim a Columna, i a la col·lecció: "Gent Nostra", la qual es troba ja en el número 117 i que, com el títol defineix, està formada per monografies de personalitats catalanes. El format de la col·lecció ha estat renovat fa poc, el que fa que si sempre ha aconseguit un contingut variat i excel·lent amb el nou format assoleix una qualitat que farà que aquestes publicacions tinguin encara una més gran acollida que assegurarà la seva continuïtat. La monografia de Sunyer té una lluent coberta de paper, il·lustrada per un detall d'una de les obres del pintor.

L'interior té també una presentació acurada, amb una important profusió de documentació gràfica, que serveix per ajudar a la comprensió del text.

Si bé hem definit la part externa, cal que parlem també del text. I si parlem del text no podem deixar de parlar de la seva autora, la Vinyet. Vinyet Panyella pertany a la classe d'aquells estudiosos que malgrat veure's lligats a tasques moltes vegades del tot alienes a la vida intel·lectual, com pot ser la política, no poden avenir-se a abandonar el treball d'investigació, i continuen treballant per a la cultura del seu país. Vinyet Panyella ha volgut transportar el seu esforç creador als vessants de l'assaig i la poesia, tal com ho demostra el fet que enguany la bibliografia catalana s'ha enriquit amb dues de les seves obres: un llibre de poesia i una biografia, la de Joaquim Sunyer, que avui presentem. La particularitat de Vinyet Panyella és que té tant d'investigadora com de poeta, i les seves obres són sempre riques en imatges brillants. En una monografia artística hom pot pensar que l'estil no ha de tenir gaire transcendència. Vinyet Panyella no ho creu així, i fa bé. I per aquest motiu utilitza un llenguatge clar i d'una nitidesa gramatical, i d'una coordinació lògica admirables. L'obra en qüestió constitueix una acurada i completíssima biografia de Joaquim Sunyer. Una vida i una

obra que va prenent forma a través de les línies escrites per la Vinyet, que utilitza un llenguatge tan ric com viu i pintoresc, que fa que el llibre es llegeixi fàcilment, deixant de banda allargaments inútils i acabant els capítols de manera neta i precisa. Es llegeix d'una manera fluida, i alhora permet entrar amb facilitat en el món d'un dels més importats artistes catalans. Perquè una monografia d'un artista pot ser feta de diferents maneres: la que valora sobretot l'aspecte artístic, el catàleg raonat de la seva trajectòria artística, etc. Vinyet Panyella ha volgut fer una síntesi home-artista, de manera que no domini un aspecte sobre l'altre. En ella trobarem l'evocació d'un món de figures i d'ambients singularment interessants, tant pel que fa referència als ambients artístics com a aquells que ens parlen del més pur sitgetanisme. I en ambdós mons la personalitat de Sunyer es dibuixa amb tota la netedat possible. Podem veure-hi el minyó sitgetà, voltat d'amics i gent del poble, com ell, un ambient traçat amb uns croquis simplicitzissims, però d'una gran força evocadora, i assistim al seu desvetllament a la pintura de la mà del seu oncle Joaquim de Miró.

Vénen els anys de París i els seus primers contactes artístics fora de Catalunya, unes amistats que al llarg del llibre ens adonarem que es trenquen o es van fent més íntimes. Una desfilada impressionant de noms famosos, figures inquietes, triomfadors, com Picasso, que assoliren una gran importància dins de l'evolució de l'art.

Però, està clar, això no li és difícil. I si ho diem, no és per treure mèrit a la seva autora que ja ha demostrat en altres moments la seva vàlua, diem que és difícil perquè escrivint aquest llibre la Vinyet ha viscut, i no tota sola, el que ella defineix com *l'aventura apassionant, de la descoberta i l'estudi de Joaquim Sunyer*. I ja sabeu tots, que quan es viu una aventura apassionada tot es veu més clar, és quan ets més feliç i et deixes portar. I és el que ha fet la Vinyet. I per això el llibre és ple de frases expressives i directes, d'amples evocacions plenes d'emoció i de poesia, de coses que calla, d'altres que voldria dir més, de detalls minúsculs d'observació i de penetració psicològica.

Potser coneixent, com coneixo, la Vinyet, m'agrada subratllar com l'atrau un aspecte tan íntim i alhora tan important com és el de l'amor entre Sunyer i Elvira. No ho he comentat amb ella, però estic segura que m'ho confirmarà: des d'un primer moment, la Vinyet es posa a favor i es sent interessada perquè l'amor entre ells dos triomfi, i, com si fos una novel·la transmet als lectors tot el seu amor per la parella.

I és per això que m'agrada el llibre: perquè al costat d'una àmplia informació documental, no s'hi troba a faltar la sensibilitat de la seva autora. M'agrada també perquè a mida que anem passant pàgines ens adonem com la Vinyet, com qui no diu res, ens va obrint portes perquè pensem, perquè prenguem partit.

Per tots aquests aspectes, el llibre pot ésser considerat una obra que enriquirà la bibliografia de l'art català, per altra banda tan mancada d'estudis com aquest, necessaris per a assolir un bon corpus bibliogràfic. Estic plenament convençuda que, a través d'aquest llibre, el lector redescobrirà un artista que fou un veritable creador.

Però permeteu-me que finalitzi amb uns mots dedicats als protagonistes de l'acte que celebrem; Els primers van cap als directius del Consorci. Els torno a felicitar per la idea de fer "La peça del mes", però els demano que no es quedin únicament amb les dels mestres més coneguts popularment. Cal veure la necessitat que hi ha de treure la pols dels noms de molts pintors del segle passat i promoure un corrent revaloritzador que tant reclama l'obra dels grans artistes que formen part de les col·leccions sitgetanes, no tan sols pel valor que tenen en si, sinó per a vincular-la a la trajectòria general de la nostra pintura. També els demanaria que lluitessin per adquirir noves obres per la pinacoteca.

Agraeixo la feina realitzada en aquests darrers mesos, i espero que continuï la tasca portada a terme: restauració, conservació, inventari, feines importants i bàsiques que són fonamentals perquè els nostres museus funcionin com cal. Pel que fa a Sunyer, poc més hem de dir si no és el nostre orgull que les millors galeries, els més reconeguts museus, guardin obres seves. El Museu Nacional d'Art de Catalunya (secció MAM) té una sala, magnífica, on Joaquim Sunyer queda immortalitzat per la seva pintura, tal com es mereix. A la vegada la seva visió demostra com en el pintor Sunyer Catalunya té una de les columnes que sostenen el temple de la nostra pintura nacional. I ara a la Vinyet. No sabríem acabar aquesta paraules sense agrair-li la tasca realitzada amb el seu llibre, fruit dels molts anys passats en observacions, en experiències i reflexions. Però crec, i n'estic segura, que ella pensa que encara ha de dir la seva darrera paraula sobre Sunyer, perquè la tasca de recerca no s'acaba mai. Vinyet felicitats, i continua treballant com ho fas, amb el mateix apassionament i dedicació. I a tots vosaltres moltes gràcies per haver-me escoltat.

“AFANYS I DESENCÍS DE COSA PÚBLICA”

de Josep Carbonell i Gener (i II)

Ignasi Mª Muntaner

Si ell és el personatge principal, el que Carbonell i Gener pretén és, però, narrar a través de la seva persona les preocupacions i els anhels del Sitges de finals del segle XVIII i principis del XIX. Van ser uns anys dominats, pel que fa a la política local, pel plet amb la Pia Almoïna. Les discussions venien de lluny i eren com una mena de febre que rebrotava periòdicament. Van començar l'any 1576, en temps de Felip II. El sitgetans creien, i possiblement tenien raó, que la Pia Almoïna abusava de la seva autoritat i que es prenia atribucions que no li corresponien, perjudicant d'aquesta manera la vila, i pensaven, no sé si amb gaire encert, que si passaven a dependre de l'autoritat reial serien més ben tractats. Així doncs, van intentar passar d'una jurisdicció a l'altra. Van guanyar el primer plet, perquè el 1595 es va fallar a favor seu. Però la Pia Almoïna va recórrer, i el 1611 fou ella la guanyadora. Durant la guerra dels Segadors, Felip IV va adquirir, per dret de conquesta, la possessió de Sitges, però tres anys després es va tornar a la situació anterior. El 1669, fra Àngel Vidal va fer, com a comissionat de la vila, una estada a Madrid, per intentar una vegada més passar a la corona reial, però la resolució judicial, que es va donar el 1670, li va ser desfavorable. El 1679, el 1756 i el 1758, la Pia Almoïna va aconseguir amb males arts, segons els seus detractors, tres concòrdies per les quals una part dels sitgetans va acceptar la seva sobirania, però el 1781 la vila va iniciar un plet per a anul·lar aquestes concòrdies. El plet es va anar allargant anys i anys, i va ser per agilitar-lo i per tornar a intentar la incorporació de Sitges a la corona, que Lluís Soler Segarra va emprendre, el novembre del 1798, el seu viatge a Madrid.

Gran part de l'“Afany i desencís” explica aquests anys, d'actuació seva, a la cort. Es parla del viatge, dels hostals on es va allotjar, de la correspondència que va mantenir amb l'ajuntament de Sitges per a explicar com es desenvolupava l'afer, de quina era l'opinió que tenia dels advocats que havien estat contractats per la vila, del seu viatge a Aranjuez seguint la cort que s'hi havia traslladat en la primavera del 1799, de l'alegria a Madrid i a Sitges per la primera sentència favorable atorgada per l'audiència, de l'obtenció de diverses gràcies reials, com la de la possibilitat de tenir regidors de duració trienal, etc.

Mentre anem llegint aquesta narració ens anem

familiaritzant amb la figura i la personalitat del regidor Lluís Soler Segarra. Soler es mostra com una persona d'una honestedat total, dedicat en cos i ànima a portar a bon fi el que la vila li havia encomanat. Devia ser de caràcter cordial, perquè, segons explica, va fer amistat amb moltes de les persones importants amb què va haver de tractar, i aquesta amistat, conservada durant molt de temps, li va permetre resoldre favorablement assumptes d'interès, personal o de la vila. Cal destacar també com es va sacrificar pel seu poble, pel qual va deixar la família i tot els seus assumptes personals durant dos llargs anys lluny de Sitges. També cal ponderar el seu esperit religiós, manifestat en moltes ocasions, com quan va tornar de Madrid i, en arribar a Igualada, on se li va unir la seva muller Emerenciana, va pujar, sense anar primer a Sitges, a Montserrat, a donar gràcies a la Mare de Déu. Sovint, va ser víctima de la malvolença i les insídies de diverses persones que es deien amics seus i que van intentar perjudicar-lo en moltes ocasions. Soler i Segarra, se'n queixa amargament. Cal destacar com coneixia profundament, després de llegir i rellegir tota la documentació que hi havia a l'arxiu en relació al cas, la qüestió de l'emancipació de la Pia Almoïna, i com va arribar a ser expert en temes legals i en els costums i defectes dels tribunals de Madrid. En poques paraules, va ser una persona de grans qualitats, competent, i sacrificada pel bé del seu poble natal.

Això és el que trobareu en el llibre que avui presenta el Grup d'Estudis Sitgetans, llibre que ens permet llegir amb comoditat una obra de Josep Carbonell i Gener que fins aquest moment s'havia de consultar a les hemeroteques. Us el recomano, a uns per l'interès del tema i a altres, que des de fa temps teniu el bon costum d'anar adquirint els llibres del Grup, perquè no tingueu un buit en la vostra col·lecció.

Per acabar, he de parlar d'una qüestió relacionada amb l'edició. Lluís Soler i Segarra va fer tots els seus escrits en castellà. L'única cosa que va escriure en català és una relació del seu viatge de tornada. Però Carbonell i Gener ho presenta transcrit tot al català. Amb criteris estrictament tècnics, no és, certament, un procediment recomanable, però cal apuntar una sèrie de raons que ho fan, si més no, excusable. En Carbonell no era un historiador professional, va fer la seva feina com un servei patriòtic, i per tant conside-

rava els seus escrits tant història, com literatura. D'acord amb aquesta manera de pensar, es comprèn que negligís un punt, que ell creia secundari, com és el de la llengua en què estava escrit l'original, i que pensés que si el llibre que ell volia fer era en català, es podia permetre de traduir els textos que hi havia d'incorporar. A més, si ens posem en el seu lloc entenrem que una persona que, com ell, havia hagut de fer servir durant anys el castellà per imposició de la dictadura, degué respirar a fons quan va poder tornar a escriure públicament en català i que li hauria cremat l'ànima donar a la impremta, ni que fossin unes línies -i en aquest cas hauria estat potser un 70% del llibre- en castellà. Carbonell va fer, doncs, allò que li demanava el cor, encara que això comportés una certa perversió -ja ho diu l'adagi "traduttore, traditore", traduir és traïr- del que havia escrit en Segarra. Penso que bé se li pot perdonar.

A causa d'aquesta traducció feta per en Carbonell Gener m'he trobat amb certs problemes quan he hagut de corregir els originals per a la seva publicació en llibre: la traducció no era del tot correcta. De l'ortografia no hi havia res a dir, era perfecta, però sí que hi havia altres defectes lèxics o de sintaxi. Què havia de

fer?, havia de respectar la traducció de Carbonell o era millor corregir unes equivocacions que probablement ell mateix hauria esmenat si n'hagués estat conscient?. Després de pensar-ho molt, em vaig decidir a corregir-les. I, parlant d'aquesta qüestió amb en Josep Soler, de l'Eco, que tant havia conegut i tractat en Carbonell, em va dir que havia fet molt bé, que en Carbonell era persona oberta sempre a qualsevol observació que se li feia, i que s'esforçava, per sobre de tot, a escriure en un català normatiu, que servís de model per als lectors. Ho dic per si algú compara els capítols apareguts a l'Eco amb els que hi ha al llibre i hi troba algunes petites diferències: aquesta és l'explicació. Vull aclarir, però, que no he fet una correcció intransigent del text, he respectat moltes paraules frontereres entre el català normatiu i el català popular que m'ha semblat que no perjudicaven la catalanitat del text sinó que li donaven, fins i tot, un to més arcaic, més del segle XVIII, més d'en Soler i Segarra.

Res més. Desitjo que gaudiu d'aquest llibre, que us farà tornar a una època i entrar en la vida d'un personatge que es bo que conegueu si us interessa la història de Sitges.

CATALANS A LES COSTES ONUBENSES EN ELS SEGLES XVIII I XIX. LA PARTICIPACIÓ DE SITGES (I)

David Jou i Andreu

INTRODUCCIÓ. LA PESCA I EL COMERÇ DEL PEIX SALAT.

A partir del primer quart del segle XVIII, la presència catalana de pescadors i traficants de pesca salada per les costes d'Andalusia i Galícia¹, fou un fet de gran interès que tingué molta transcendència en el seu temps, tant en el camp de l'economia com

en el que fa referència a l'expansió demogràfica més enllà de les terres de l'Ebre però que fins ara no s'ha estudiat gaire des de Catalunya.

Aquesta expansió catalana per les costes d'Ayamonte, esperonada per la pesca i la salaó de sardines, amb l'esperit de laboriositat i la introducció de nous procediments de captura per part dels nostres pescadors, significà una considerable revifalla de

¹ Encara que fins avui se'n té poca informació, sembla que, poc més o menys per les mateixes èpoques, un altre nucli de pescadors catalans va establir-se a les costes del migdia francès per dedicar-se, igualment, a la indústria de la pesca salada. El "*Diario de Barcelona*" del 20 d'agost de 1824, fa referència a l'encomiable comportament dels pescadors catalans que salvaren la tripulació d'un veler americà, a punt de naufragar en les proximitats de Marsella i el corresponsal afegia en una nota, "*Habitantes de una colonia de pescadores establecida mucho tiempo hacia fuera de las puertas de Marsella, en la orilla del mar, son originarios de Cataluña y hablan su lengua*" (citat per Jaume Carrera i Pujal en la seva obra "*La Economía de Cataluña en el siglo XIX*" Barcelona, Bosch Editorial, 1961, Tomo IV pag. 17)

l'activitat pesquera, fins aquells moments en un estat total de deixadesa². Aquestes circumstàncies donaren un gran impuls a l'activitat laboral d'aquelles costes. Després del 1755, i com a conseqüència del terratrèmol de Lisboa, que també afectà notablement les costes de la Baixa Andalusia, els pescadors catalans, dispersos per diferents punts d'aquell litoral, concentraren els seus petits magatzems de pesca i salaó en una illa del delta del Guadiana. El fet donà lloc al naixement d'una petita població que s'anomenaria inicialment la Higuera³, i que molt aviat esdevingué un centre d'atracció i creixement comercial i demogràfic. Amb el pas del temps seria l'actual ciutat d'Isla Cristina.

A Galícia, on ja es practicava la pesca de la sardina des de temps "immemorials"⁴, la presència dels nos-

tres pescadors cap els voltants del 1750, amb el seu "esperit emprenedor i laboriós, i amb pràctiques més avançades que els proporcionava molts avantatges sobre els naturals del país", segons Mejjide Pardo,⁵ comportà grans polèmiques. Les controvèrsies sorgides sobre l'utilització de les xàvegues per part dels catalans o del "xeito" per part dels gallecs, foren el principal pretext de les lluites que, en el seu temps, produïren molts maldecaps als Intendents de Marina, Secretaris d'Estat i altres responsables del "bé públic", i no tan sols varen donar lloc a molt abundosa documentació⁶, sinó fins i tot a alguns aldarulls populars, causats pels pescadors indígenes, i en alguna ocasió per les seves dones, moguts tots sotamà per alguns dels afectats més directament per la competència, els comerciants gallecs.⁷ Però els conflictes

² Pel que fa a l'abandó de la pesca en temps dels Àustries, vegis Carré Aldao, Eugenio, quan diu: "*La industria de la pesca de la sardina... la que impulsaba y desarrollaba otras industrias y daba vida al comercio marítimo, declinó como declinó el poderío de España y arrastró la vida miserable que informó todos los órdenes de la sociedad española al expirar el siglo XVII y la dinastía austríaca*" ("*Influencia de los catalanes en el progreso de la industria pesquera en Galicia*" Butlletí Ac. Bones Lletres I). Vegi's també Ferran Soldevila quan diu, en parlar dels pescadors: "*Se repite aquí el fenómeno señalado al intentar reconstruir la vida española bajo los Austrias; la vida del mar es dejada de lado. Apenas alguna referencia: así la relativa a la paradoja de que un país como España, con tan extensas costas, tuviese, en el siglo XVIII, un tan reducido porcentaje de pescadores, que fuese "un lujo el pescado fresco en las provincias del interior y no abundase en todas las provincias marítimas, pues la pesca estuvo casi abandonada, hasta que en las últimas décadas de aquel siglo, los catalanes la reanimaron"*" ("*La vida española en el siglo XVIII, los pescadores*". Historia de España. Ariel Barcelona, vol VI, pags. 164/165). Vegi's també, més endavant, les afirmacions de Jovellanos. Pel que fa a la Baixa Andalusia diu el pare Miravent: "*Antes de la guerra de sucesión y advenimiento al trono del señor don Felipe V, no se conocía en toda nuestra costa desde el Guadalquivir hasta el Guadiana, y aun hasta el cabo San Vicente, el arte de pescar sardinas*". Amb l'arribada dels pescadors catalans diu: "*Esta conducta fue un estímulo para los pescadores de Ayamonte, los que a la vista de la utilidad que los catalanes reportaban de esta pesca se dedicaron a formar artes mejores y en más número...*" (José Miravent: "*Memoria sobre la fundación y progresos de la Real Isla de la Higuera*". 1933. Imp. "Artes Gráficas", M. Vázquez, M. Siurot, 5, Isla Cristina. pags. 15/17).

³ Oyarvide de, Juan Manuel, "*Discurso sobre las pesquerías*", febrer de 1776 (Arxiu Municipal de Sevilla, Conde del Aguila t. 61, n. 4). "*Las embarcaciones que vienen de Cataluña. que vienen a cargar sardina... pasaban antes a situarse en un sitio que llamaban la Mojarra, donde habían hecho barracas que servían para almacenar sus pertrechos y aun la sardina que se embarrilaba, pero arruinado todo por el terremoto o inundación que sobrevino el año de 1755, se situaron en otro parage más ventajoso que llaman la Higuera...*". D'aquest paper féu referència Juan Infante Galán en un article titulat "*Isla Cristina dos veces centenaria*", publicat a l'ABC de Sevilla, 5 octubre 1971. Així mateix, Carlos Martínez Shaw, cita l'esmentat article en el seu treball "*Relaciones económicas entre Cataluña y la Baja Andalucía en el siglo XVIII. Un intento de interpretación*" (Actas del I Congreso de Historia de Andalucía, diciembre 1976).

⁴ Mejjide Pardo, Antonio. "*Contribución de los catalanes al desarrollo de la industria pesquera de Vigo (1750-1815)*" (Separata de "Aportación española al XXI Congreso Geográfico Intenacional". Madrid 1969).

⁵ Mejjide Pardo, Antonio: "*Mercaderes Catalanes en Galicia. Juan Carré y Bartra (1806-1844)*" (Boletín de la Real Academia Gallega Año LIII-Tomo XXIX-Números 333-338-Noviembre 1959); Carré Aldao, Eugenio, "*Influencia de los catalanes en el progreso de la industria pesquera en Galicia*" (pag. 180. Butlletí Ac. Bones Lletres I, pags. 176-189).

⁶ Arxiu General de Simancas. "Secretaría de Marina.: Jávegas 1757-1777, Artes de pescar en las costas de Galicia, *Disputas sobre su uso entre Gallegos y Catalanes*", lligalls 296, 298 i altres

⁷ Arxiu General de Simancas. Secretaria de Marina id. id: "*Pudiendo creer que ésta prevención de V.E. proceda del pequeño ruido, o redículo movimiento que hicieron algunas mugeres en Corcubión, para embarazar la pesca a los Cathalanes...*" (Antonio de Perea a D. Julián de Arriaga, Esteiro, 18 octubre 1757). "*Que el Marqués de Croix tubo justo motivo en el lanze que se cita de Corcubión, para poner la mano y escusar tomase cuerpo el alboroto que habían comenzado los matriculados, por medio de las mugeres, con ánimo de impedir en las costas de su territorio la pesca a los catalanes, con pretexto de redes prohibidas, y que así en esto nada hay que prevenirle...*" (Antonio de Perea a D. Julián de Arriaga, Esteiro, 23 mayo 1758). També Sáñez Reguart, en el seu "Diccionario": "*Por los pleytos reñidos y costosos de aquellos naturales con los catalanes introductores de las xavegas...*" (pag. 341). Carré Aldao, obra citada: "*En algunos puntos asaltaron y quemaron fábricas y destrozaron embarcaciones y aparejos malhiriendo a sus dueños*" nota 23).

no s'acabaren ni amb l'aprovació per part de la Secretaria de Marina d'utilitzar les xàvegues l'any 1758, ni amb l'absoluta prohibició de les mateixes xarxes per l'esmentada autoritat el 1787.⁸ La tenacitat i l'arrelament de molts dels catalans en costes gallegues significà un gran impuls per a la industrialització de l'activitat pesquera i conservera que ha arribat fins els nostres dies i que constitueix, encara avui, una de les característiques més importants d'a-

quella comunitat.⁹

En aquest episodi dels pescadors catalans es curiós destacar que, així com a les costes d'Ayamonte van intervenir principalment gent de Sitges i de Mataró¹⁰ en les costes gallegues, i més concretament a la ria d'Arosa, en la seva major part foren els provinents de les poblacions d'Arenys de Mar, Blanes, Calella, Canet de Mar, Cubelles, Sant Pol i Vilanova i la Geltrú¹¹.

⁸ Arxiu General de Simancas, "Secretaría de Marina, "Jávegas..": "Previniendo de orden del Rey no deve embarazarse, sino fomentarse la pesca de catalanes en aquellas costas, si hecho el debido exámen de las redes, resulta no ser de las prohibidas" (Julián de Arriaga al Intendente del Ferrol, D. Antonio de Perea, Madrid, 17 maig 1758). No obstant això, anys més tard, segons el "Dictamen y reflexiones del Capitán de Navío e Intendente General de Marina Dn. Joachin de Maguna, sobre la red llamada jávega y quanto ha ocurrido con motivo de su uso" es prohibiren "por las obstinadas guerras civiles, dilatados costosísimos pleytos y casi diarias peligrosas quimeras que entre el Gremio de Marineros Catalanes y Gallegos se han ocasionado". Tot i això, diu "Eleven a felicidad el que los catalanes hayan venido a pescar aquí, por que de este modo han introducido un trafico y comercio mui lucrativo al Estado en común y a este Reyno en particular conduciéndole frutos y productos del feraz suelo, y manufacturas de la industriosa Cataluña, con que socorren la escasez del País y pobreza de sus naturales: que estimulan con su exemplo a que estos salgan de su prezosa costumbre ya que logren las conveniencias que pierden por su negligencia y desidia ..." (El Ferrol, 26 desembre 1774. y 10 enero 1777. A.G.S. Marina, lligall 298).

⁹ Meijide Pardo, Antonio: "Negociantes catalanes y sus fábricas de salazón en la Ría de Arosa (1780-1830)", pag. 6: "... el asentamiento y el arraigo definitivo de tales dinastías foráneas habría de conferir un inusitado y formidable impulso a la industrialización de la pesca gallega". Meijide Pardo apunta com a 15.000 els pescadors catalans que acudiren a Galícia ("Contribución de los catalanes al desarrollo de la Industria pesquera de Vigo. 1750-1815") mentre que Ferran Soldevila els estima en 12.000 (Historia de España vol.6 pag.)

¹⁰ Jou Andreu, David. "Sitgetans a Isla Cristina" pag. 16 i nota número 24 de la pàgina 20.

¹¹ Meijide Pardo, Antonio. "Negociantes catalanes y sus fábricas de salazón en la Ría de Arosa (1780-1830) Comunicación presentada al I Coloquio de Historia Económica celebrado en Barcelona en mayo de 1972, pag. 11, i "Contribución de los catalanes al desarrollo de la Industria pesquera de Vigo (1750-1815)", Aportación española al XXI Congreso Geográfico Internacional 1968.

**Aquest número ha estat
publicat amb l'ajuda de**

Caixa Tarragona